

A LAKÁS (I.)

ALEKSANDAR TIŠMA

A háborút követő legerősebb igények kielégítésére épült állami lakóépületben négyükre kétszobás lakás jutott, konyhával, éléskamrával és fürdőszobával. Čaković ezt elegendőnek tartotta, sőt bizonyos kétértelmű megelégedést is jelentett számára a szerény lakás: megelégedésére szolgált, hogy alacsony lakbért fizet, amelynek elmondása nem okoz gondot olyanok előtt sem, akik irigykedve suttozták, hogy nagy jövedelemmel rendelkezik; a szükség pedig a lemondás büszke érzésével töltötte el. Miután azonban a gyerekek megnőttek — lánya tizenhat, fia pedig tizenhárom éves lett —, felesége joggal hangsúlyozta, hogy a lány nem aludhat és tartózkodhat tovább az egymás közt gyerekszobának nevezett helyiségben, mint azelőtt. Megoldást a lakás felosztásában találtak: Čakovićné és lánya, Jasna a fürdőszoba mellett levő belső szobát foglalta le magának, Čaković és a kis Milan pedig az előszobára nyíló külső szobát. Az új beosztás Čaković és felesége között a házastársi kapcsolatok szinte teljes megszűnését vonta maga után; emiatt azonban egyikük sem panaszkodott, mivel egyetértés már régen nem volt közöttük. A különválás kezdetben még bizonyos derűt is eredményezett a családban, hisz Čakovićné ettől fogva férje házsártos közbeszólásai nélkül ápolgathatta beteges lányát, Čaković pedig, most már férfitársaságban érezvén magát, megkönnyebbülve rázta le magáról az atyai aggodás és elégedetlenség álarcát. Ha a lánya már nem sikerült — gondolta magában —, legalább a fiú legyen vele, és férfihez illő durvább légkörben nevelkedjék.

Hamarosan azonban fiában is csalatkoznia kellett. Milan, apjához hasonlóan, alacsony termetű volt, barna hajú, aszott, keskeny arcú, s órák hosszat lustálkodott a heverőn, miközben valamilyen

hosszan elnyúló dallamot dúdolgatva mutatóujjával szája szélét pengette; aztán váratlanul fölugrott, kirohant az utcára, ahonnan hamarosan több szólamú ordítás jelezte, hogy valakivel összeverekedett. Čaković mérsékelni próbálta, figyelmét munkára és állhatatosságra irányítani; átnézte tankönyveit és füzeteit, megkövetelte a hetedikes gyerektől, hogy beszámoljon a leckéről és ebéd után rögtön el is készüljön vele, ám minden alkalommal a fiú ravasz kifogásainak és visszautasításának falába ütközött. Ettől aztán hamarosan kifogyott a türelméből, önuralmát veszítve hiabálni kezdett, ezzel pedig a fiút teljesen elriasztotta magától. Így aztán pár hónapos zimmerség után már alig váltottak szót egymással, s akkor is a veszekedést súrolták egymáshoz intézett szavaik. Čaković kerülni kezdte a házat; amint fia a szobába lépett és a heverőre vetette magát, sértődött képet vágva kelt fel a magáéről, felöltözött, és a városba ment, hogy valamivel elverje idejét. Igazi szórakozást nem talált magának: amióta — hat évvel ezelőtt — a Tartományi Pénzügyi Felügyelőségről áthelyezték a Kenderfeldolgozó Ipari Igazgatósághoz, nemcsak hogy alig akadt munkája, de társaságba sem járt.

Áthelyezése ugyanis tulajdonképpen lefokozást jelentett, s annál fájdalmasabb volt, mivel nem volt az első, s nem is az első, amelyet igazságtalannak tarthatott. Čaković közvetlenül a háború után kezdett dolgozni, a bácskai partizánosztagból került a járási pártbizottságba, ahol a mezőgazdaság felelőse lett. Példamutató határozottsággal és kitartással végezte az élelmiszerfelesleg felvásárlását olyan időben, amikor a jóllakottsághoz szokott bácskai parasztokat nemcsak a feleség, hanem néha a mindennapi kenyeret jelentő készletek átadására is rá kellett kényszeríteni, a kiéhezett karsztvidék javára; később pedig ugyanilyen határozottsággal kapcsolódott be az országos kollektivizáló mozgalomba. Valami szörnyű dolog történt: apja, Milan Čaković, akit szülőfalujába érve elsőként fenyegetett meg, hogy saját kezével öli meg, ha földjét nem adja be a szövetkezetbe, még aznap este fölakasztotta magát gyümölcsösében. Az esetnek kellemetlen visszhangja kelt az egész környéken, de talán mégis eltussolták volna, ha az államvezetés nem szánja el magát az egész vállalkozás leállítására, a nyomában járó elégedetlenség miatt. Čakovićot, mint a túlkapásokért vétkesek egyikét, bár parancsra cselekedett, eltávolították a járási pártbizottságból. Ekkor lett tisztviselő. Mivel azonban köztudott volt, hogy nem az elégedetlenség, hanem a fordulat áldozata

ta, lehetővé tették számára a hivatali haladást. Szorgalmas és megbízható tisztviselőként adóhivatalnokból pénzügyi ellenőrre lépett elő, azzal a jogkörrel, hogy a helyszínen ellenőrizze a vállalatok pénzügyvitelét. Elég sokat utazott, és szeretett is utazni, mivel a mozgás eleven jelenlét és a haladás érzetét keltette benne, s azért is, mert otthon, amióta lánya megbetegedett és felesége is otthagya állását, nem találta a helyét. Amint azonban az államügyek menete bejáródott és rendeződött, a hivatalokban mind nagyobb hangsúlyt fektettek a szakismeretekre, s szaktudása Čakovićnak a szó igazi értelmében nem volt, mert csak gimnáziumot végzett. A felügyelői posztokra most jogászokat és közgazdászokat neveztek ki; Čaković egyre inkább kivétel lett, akinek képzetlenségét csupán a hivatalban töltött hosszú szolgálati évek miatt nézik el. Az sem segített már rajta, hogy tapasztalatának hála, úgyszólván minden szabálytalanul kiállított számlát ki tudott szimatolni, s fíradhatatlansága sem, amely képessé tette, hogy azonos számú kiszállás esetén is több feljelentést tegyen, mint bármelyik egyetemi végzettségű felügyelő. Felszólítást kapott, hogy lépjen más állásba, s mivel először a Kenderfeldolgozó Ipari Igazgatóságon ajánlottak fel neki hivatalt, önfejléséből és sértődöttségéből azonnal elfogadta.

Az új hivatal nem felelt meg neki; nemcsak a már említett és az áthelyezésből világosan kiolvasható lefokozás miatt, hanem a feladatkör idegölő és vigaszjellegű természete miatt. A munka ugyanolyan könnyű volt, mint amennyire jelentéktelen; akárcsak az egész felügyelőség, amelyet a néhány tucatnyi bácskai kendergyár munkájának egybehangolása céljából hoztak létre. Ezek a gyárak azonban önállóan is eredményes munkát végeztek, hála a falvakban működő felvásárló állomások hálózatának. Nem maradt más hátra tehát, mint a kendergyárak munkája feletti felügyelet; mivel azonban az is szinte fölöslegesnek bizonyult, a tisztviselők száma nem bírt jelentőséggel; az Igazgatóság létszáma az évek során huszónhétre duzzadt fel, mert hol innen, hol onnan fogadott magába egy-egy kihullott tisztviselőt. Mint valami földesúri kastélyban, úgy ültek egy három utcára szolgáló földszintes épületben, amelynek magas mennyezetű hatalmas szobáiban visszhangzottak a léptek, ahogy valaki végigment a behajló régi padlón. A tisztviselők ide-oda hordozgatták a kendergyárak termelési és pénzügyi eredményeit szemléltető iratokat, s hetente egyszer összeültek a legnagyobb, számvevőségi teremben, ahol Jovan Turinski igazgató előtt beszámoltak munkájukról. Turinski kereskedelmi attasé volt

Bukarestben, s iszákossága miatt helyezték át az Igazgatóság élére. Valahányan tisztában voltak vele, hogy mindez tulajdonképpen henyélés, felismerésüket azonban csak óvatosan szőtték bele a nyomorúságos tisztviselői sors fölötti sóhajokban kiteljesedő, időnként elhangzó élceikbe; e sors minden áldott nap arra kényszeríti őket, hogy leüljék együtt a nyolc órát, s közben mindenki a közelebbi vagy távolabbi nyugdíjról álmodozik.

Čaković, az akció embere és a haladás harcosa, ellene szegült az önpusztító és magasajnáltató képmutatásnak; mivel azonban ellenszegülésében maga volt, s nem támaszkodhatott említésre érdemes megbízatásokra, érezte, hogy a hivatal szelleme egyre inkább elbódítja és lefegyverzi. Íróasztala mellett ülve — előtte az elhervő iratok, amelyeket tudomásul kell vennie, hogy ismeretünkben magabiztosságra tegyen szert a másnapos igazgatóval tartandó értekezleten — önkéntelenül is egyre gyakrabban emelte tekintetét az épület elhagyatott növényzetű kertjére, ahol hivatali munkatársai — a mosdó felé tartva — meg-megálltak, hogy egy-egy cigarettára gyújtva elbeszélgessenek, és azt kérdezte magától, mire pazarolta el hitének s szándékainak három évtizedét, ha mindez ilyen elbátortalanító betokosodásban végződik. Apja jutott eszébe, a koros paraszt, akinek korát ő is elérte immár; s mintegy magába zárkózottsága eredményeként s emlékeztetőül felidézte a szörnyű jelenetet, amikor kihúzta apja előtt a pisztolyt és fogcsikorgatva mondta: „Vagy beadod a földet a szövetkezetbe, vagy pedig ezzel a pisztollyal lőlek agyon” — aztán a másnap reggeli látványt, amikor a kamrában kiterített öreget megmutatták neki megpuffadt arcával; ekkor döbönt rá, hogy megbocsáthatatlan kegyetlenséggel lépett fel, olyan átváltást követelve valakitől, amelyre, íme, ő sem képes. Onsjánáltató gondolatai közben időnként ő is a nyugdíjra vágyott; erre sarkallta az új törvény is, amely a volt partizánok számára lehetővé tette, hogy idő előtt visszavonuljanak ugyanakkora járandósággal, mintha meglennének a szükséges szolgálati éveik, s mindezt azért, hogy munkahelyüket szakmailag képzetebbeknek engedjék át. Čaković magában gyűlölte ezt a megálázó szándékot, ellene szegült, de ugyanakkor vonzónak tűnt számára, hogy akár annak az árán is, hogy elmerüljön a bevallott, mocsoktalan henyélésben, de egyszer és mindenkorra lerázza magáról a henyélés kínjait. Mégis úgy érezte, hogy hasznossá tudná még tenni magát; érezte teste fürgeségét, kívánta a fáradalmakat, s ezért irigykedve szemlélte a kendergyári igazgatókat, akik időn-

ként megjelentek az Igazgatóságon, sáros csizmában, terepi bundában, verejtékszagot és a mezőn fújó szelek szagát húzva maguk után, felelősségük tudatában magabiztos hangoskodással. Amikor egyikük közlekedési baleset áldozata lett, s ily módon megüresedett egy kendergyári igazgatói munkahely a közeli Gložan faluban, elhatározta, hogy rögtön áthelyezését kéri abba a faluba; éjszakáját almatlanul töltötte az új lehetőséget latolgatva, előre örülve nemcsak a munkának, a parancsolgatásnak, a mozgásnak, hanem a lehetőségnek is, hogy valós kifogással hagyhatja el sikertelenségtől rojtogató otthonát. Másnap jelentkezett Turinskinál, és bejelentette szándékát. Igazgatója elcsodálkozott: „Hát ön nem kíván nyugálományba vonulni? És az új törvény?” Čaković azt válaszolta, hogy nem kíván élni a törvény adta lehetőségekkel. „Nem arról van szó, Branko” — mondta Turinski fanyarul nevetve, s ködös szemmel nézve Čakovićra —, „nem arról van szó, akarunk-e élni vagy nem a törvény adta lehetőségekkel, hanem arról, hogy szót fogadjunk neki; ezt a törvényt nekünk írták.” „Na, és ön, Turinski elvtárs, szót fogad-e a törvény szavának?” — kérdezte Čaković nyíltan. Turinski a kihívásra elnevette magát, bágyadtan félrehúzva szája szélét: „Természetesen, hogyha szólnak az elvtársak.” — Majd dagadt arcán és tompa tekintetén gonosz villanás siklott át. — „Persze ne feledje el mégsem, hogy én elvégeztem a közigazdasági kart, ön azonban nem.” Čaković szó nélkül elhagyta a szobát, s már másnap összegyűjtötte a szükséges okmányokat, és azonnali nyugdíjaztatását kérte.

Döntéséről otthon egy szót sem szólt senkinek, de valószínűleg ott lebeghetett lényege a szűkös szobák levegőjében, mert éppen azokban a napokban mondta el felesége ismét a követelést, hogy keressen nagyobb lakást. „Hát te nem látod, Jasnácska hogy szenved?” — mondta segélykérő szomorúsággal férjére bámulva, ami Čakovićot egyszerre bősztítette fel és fegyverezte le. — „Értsd meg, hogy a gyerekeknek állandó fájdalmai vannak! Jasna mártír! S hogy ő maga ezt nem mondja neked, csak azért van, mert tudja, hogy nálad nem számíthat segítségre, sem pedig sajnálatra. De én vagyok az anyja, én tudom és tudnom kell.” Lehajtotta a fejét, s közben arra gondolt, hogy ez csak a szokásos büntetés, amelyet felesége szabott ki számára, bosszúból, amiért ő az asszony véleménye szerint kevésbé húz a lányhoz. Ezúttal azonban nem állapodott meg az asszony a sajnálatnál. „A gyerekeknek egy egész szoba kell, értsd, nem viselheti el tovább az én jelenléteimet, hogy ott

lélegezzek, hogy elvegyem tőle a helyet és a levegőt.” „Miért?” — rándult meg Čaković feje, arra készülve, hogy felesége előtt bizonyítsa, senkinek sincs joga arra, hogy teljes elkülönülést élvezzen. „Miért?” — sikoltott fel az asszony, s előretartott kézzel, lángoló szemmel közeledett a férje felé. — „Szúrtak neked valaha is tüket a csuklódiba? Csipkedték a húsozat a tested minden részén?” Mutató- és hüvelykujjával, melyeket egymáshoz szorította, görcsös mozdulatokat tett, férje szeme előtt hadonászva. — „A doktornő maga mondta nekem, tegnapelőtt este a vizit után. Az ön lánya mártír, mondta, az éjszaka és a nap minden percében szenved. Mindent meg kell tenniük, amit csak megtehetnek, hogy szenvedésein enyhítsenek.” „És?” — rándult görcsbe Čaković arca, mintha már őt is megmárták, megcsipkedték volna. „És ezért találnod kell nagyobb lakást, ahogy már annyiszor mondtam neked. Ha már annyi fájdalmat kell eltűrnie, legalább békében élhessen, legalább meglegyen a magánya. Jasna már felnőtt, ez akkor is járna neki, ha egészséges lenne. Ilyen állapotban szűkös életre kényseríteni, ez már gatzett.”

Čaković nem ígért meg semmit, kezdetben úgy gondolta, hogy felesége követelését, mint az eddigieket is, elengedi a füle mellett, de a jelenet kínossága nyomot hagyott benne. Felesége eddig soha nem élt ilyen kihívásokkal, soha nem vetemedett testi fenyegetésre, most azonban érezte, hogy nagyon közel álltak ahhoz, hogy összeverekedjenek. Mindez feldühítette, s már látta, hogyan csapott volna le tenyerével az asszony arcára, teljes lendülettel, csak ha még egyetlen lépést közelített volna feléje, és megérintette volna összeszorított hüvelyk- és mutatóujja körmeivel; ugyanakkor azonban félt e féktelen elhatározás gondolatától. Mert féktelen haragja minden hidat lerombolna. Mert e hidak mögött, a hallgatás hídjai mögött, ott volt minden, amiről nem akart tudomást venni, de amit lényegében tudott: a fájdalmak rohamai, melyek lányát hatalmukba kerítették; a láz hullámai, melyet vízcsofogás követ, fiókrángatás zaja, s felesége riadt suttogása: „Már jövök, majd én”, utána a lány torokhangú vinyogása, nyöszörgése. A gyerek hangja, akinek betegségéért állítólag ő a felelős.

Állítólag. Mert valószínűleg különben is megbetegedett volna. Ez volt a lány végzete, mint bárki másé is. Tulajdonképpen akkor történt, amikor Jasna ötéves volt, s egy reggel öccsével együtt az óvodába kellett volna mennie. „Fáj a lábam” — panaszkodott felémelve kusza szőke hajú fejét a párnáról. Anyja látni akarta, hogy

hol fáj, félretolta a paplant, végigtapogatta a kislány lábszárát az ízületekig, de amikor idáig ért, keze nyomán Jasna fájdalmasan fölajdult. Átment a férjéhez a szobába — ekkor még közös szobájuk volt —, Čaković is éppen munkába készült — akkor még a pénzügyi felügyelőségen dolgozott —, és beszámolt neki a kellemetlen hírről. „Engedjem az ágyban maradni és én is maradjak vele?” — indítványozta férjének kérlelő hangon; ebben az időben még alázattal tűrte Čaković szigorú követelményeit a kötelezettségekkel szemben. „Hogy vele marad? Miért maradnál? Jasna tud vigyázni magára” — válaszolta. „Szüksége lehet valamire; ha hálóingben lép ki az ágyból, rögtön kész a meghülés.” Október eleje volt, reggelente nem gyújtottak be a szobákban, csak délután, amikor hazaértek a munkából, ezért belátta, hogy feleségének igaza van. Ám az a felismerés, hogy felesége a kislány feletti felügyelet kifogásával egész délelőtt csitítgatni fogja, rá viszont az a feladat vár, hogy felesége iskolai munkahelyére telefonáljon, részletes magyarázattal indokolja meg az asszony kimaradását és helyettesítésért könyörögjön — mindez a váratlanul felmerült összetett teendő merev visszautasítást ébresztett benne. „Nem lesz ebből semmi. Zavard csak te ki szépen a kisasszonyt az ágyból, öltöztess fel, s gyeriünk vele az óvodába. Biztosan csak teteti magát.” Felesége kedvetlenül és némán így is tett, a férfi pedig eltávozott a lakásból, hogy ne kelljen a felesége és a lány veszekedését hallgatnia, amikor viszont hazaért a hivatalból, a kislánynak láza volt, és nem tudott már a lábára állni. Orvost hívtak, aki ízületgyulladását állapított meg. Jasna pirulákat szedett, később már injekciókat is kapott, de többé nem gyógyult meg teljesen: kis rokkantté vált, akinek növekedését és iskoláztatását állandóan visszatérő gyulladások szakították meg és hátráltatták, s amelyek miatt hetekig ágyban kellett maradnia. Az asszony pedig ezalatt, kihasználva a munkahelyi kimaradás és helyettesítéskérés összes módozatait, végül is engedett az iskolai vezetőség nyomásának: beadta felmondását; lassan szinte egész lényében ápolónővérré alakult át, napjai mind szorosabban fonódtak lánya köré, s egyre inkább elvátolódott férjétől.

Most azt követelte tőle, hogy még egy lépéssel hátráljon, éppen ezért sokáig habozott. Aggasztotta a lépés megtételének mikéntje, mindazok a kimerítő hivatalos apróságok, amelyek az új, nagyobb lakás megszerzéséhez kapcsolódnak; mindezt persze csak gyanította, mert addig soha életében nem kért semmit a hatóságoktól, túl

önérzetes volt ahhoz, hogy saját szükségletei elmondásával kitárulkozzék mások előtt. Viszont félt az új veszekedéstől, amely — jól érezte — ott lappangott a családi lakás fülledt levegőjében. Éppen ezért már kínos volt be is lépnie a lakásba, s e kínzó érzés át is alakította lassan otthonáról saját maga előtt formált képét; szinte testközelben érezte a mérgezett levegőt, s most már az ő számára is éppen olyan kényelmetlen és szűkös benyomást keltett a lakás, ahogy felesége érezte és panaszkolta. Titokban a lányát figyelte: szőke volt, teltebb, de szép; teste puffadt a gyógyszerektől, arcán nyoma sem volt a szabad levegőn gyakran sétálók üdeségének, s egész lénye elárulta betegségét. Udvarlója nem volt, bár közben már betöltötte tizenhetedik életévét; sejtette, hogy ennek oka nemcsak testi fogyatékoságában és ritka kimenőiben keresendő, hanem azokban a, férfiak számára ismeretlen, külön öltözködési és testápolási előírásokban is, amiket a lány betart, nyilvánvalóan édesanyjával egyetértésben; Jasnára minden valószínűség szerint vénlánysors vár már öregedő szülők mellett, akik maguk is egy szép napon ápolásra szorulnak majd, s egy olyan fiútestvérrel, aki egyáltalán nem mutatja a megértés jeleit, hanem ahogy egyre inkább felnőtté válik, újabb kellemetlenségeket okoz, és újabbnál újabb követelésekkel lép fel. Egyéb okok is voltak azonban, amelyek befolyásolták Čakovićot belátó viselkedésének kialakításában; ezeket csak ő tudta és tartotta számon: közeli nyugdíjaztatását és a város vezetésében bekövetkező gyakori személyi változásokat, amelyeknek hatását és következményeit a saját bőrén tapasztalta. S mint olyan ember, aki már egyszer megégette a kezét, nem kívánt még egyszer hasonló sorsra jutni. Most még, a Kenderfeldolgozó Ipari Igazgatóság egyik osztályvezetőjeként számított valakinek, akibe — hivatali beosztása talmi csillogása ellenére is — elvárható és elkerülhetetlen a hatóságok befektetése, mindez azonban semmivé lesz, ha beosztása megszűnik, s ő is beolvad a nyugdíjasok névtelen tengerébe; s hasonló módon régi érdemei sem fognak majd számítani, ha a befolyásos helyekről távoznak azok az emberek, akik régi érdemeit még számon tartják.

Ez utóbbival kapcsolatban a községi elnökre gondolt, akinek megbízatása már néhány éve tartott, ennél fogva tehát minden biznnyal a vége felé közeledett; az elnököt Stanoje Milinnek hívták, öccse volt a megboldogult Gruja Milinnek, Čaković ifjúkori mozgalmi elvtársának. Stanoje elnök, bátyjától eltérően, nem vett részt közvetlenül a mozgalomban, lévén, hogy akkoriban még túlságo-

san fiatal volt; harcoscsalád tagja volt azonban, s éppen ennek köszönhette, hogy politikai karriert futott be; Čaković nagyon remélte, hogy könnyen számíthat segítségére. Mégsem kímélte meg magát még egy szóváltástól a feleségével, ellenkezőleg, maga keresett alkalmat a kihívásra, mintegy szükségét érezve várható lépése igazolásának; tudni akarta ugyanis, hogy tényleg elkerülhetetlen-e a számára megalázó lépés megtétele, s azt is meg akarta mutatni az asszonynak, hogy befolyásának nem enged minden ellenállás nélkül. „Hogy érzi magát Jasnácska?” — kérdezte egy délután feleségét, amikor kivételesen magukra maradtak a lakásban, s amikor a hangulat — a kiadós ebéd után — kevésbé tűnt feszültséggel terhesnek, mint általában. S tényleg: az asszony szinte nyugodtan válaszolt, bár kissé bőbeszédűen, s miközben férjének sorban megmutatta Jasna legújabb leleteit, amelyeket egy fiókban őrzött, a legapróbb részletekig elmondta a lány panaszait fájdalmaira. Čaković végül is félbeszakította: „Igen, igen, értem. Különben is elhatároztam, hogy a napokban bemegyek a községhez, s utána nézek, adhatnak-e nagyobb lakást.” S miközben még látta egy pillanatra felesége arcán a hála, már-már a meghatódás kifejezését, alkalmasnak találta a pillanatot, hogy éppen most elmondja neki a másik, ugyancsak eltitkolt elhatározását: „Amint a lakásügyet rendezzük, kérni fogom nyugdíjaztatásomat: most van az alkalmas pillanat: elismerik mozgalmi éveinket is. S elegendem van már a szájtátásból abban a kiagyalt hivatalban.”

A községbe egy délelőtt ment el, a hivatal munkaszünetében, Bejelentette magát a fiatal, hosszú hajú titkárnőnél, aki az elnök hivatala előtti szobájában éppen a napisajtót osztotta ki néhány sokbeszédű hivatalnoknak. Čaković eléggé komoly benyomást keltett ahhoz, hogy a titkárnő azonnal telefonhoz nyúljon és bejelentsen, majd amint a szomszéd szoba magas, tapétázott ajtaján néhány személy iratcsomóval a kezében távozott, rögtön behívták. Milin elnököt, aki állva fogadta, látásból ismerte, s az újságokból is, ahol fényképe gyakran megjelent. Kövérkés, rendszerető ember benyomását keltette, kissé lebiggyesztett ajka körül mosoly játszott — akárcsak a megboldogult Grujának —; sötét szőghaja volt, amelyet nem régóta egészen a nyakába növesztett és füle fölött alig őszülő dús fürtökbe fésült szét. Irodája is — mint kitűnt — éppoly ápolat volt: a mély fotelek, a nagy ablakokon széthúzott nehéz szürke függönyök, a kristályváza virággal tele és a narancsszínű termésköböl való hamutartó. Čaković, aki mindig arra törekedett,

hogy hatalma jeleinek kimutatásában szerény legyen, akkor is, amikor még rendelkezett hatalommal, szemügyre vette a látottakat, és vonakodással vegyes megütközéssel kissé mereven foglalt helyet a felkínált fotelben. Az elnök azonban rögtön letegezte, bár hivatalosan soha nem ismerkedtek meg, s felemelte a telefonkagylót, hogy kávé rendeljen; aztán kezét lágyan a fotel karfájára helyezte, ujjait széttárva élvezettel simogatta a plüsst, és felszólította Čakovićot, adja elő látogatásának okát. Čaković így is tett, s mindössze akkor tartott szünetet, amikor a kék selyemkötényes csinos felszolgálólány behozta a kávé. Szavai hatására Milin egy árnyalattal kedvetlenebbé vált, majd az elhangzott kérelem után töprengve beletúrt kezével dús hajába. „Amit tőlem kérsz” — mondta elkomolyodva, és Čakovićra emelte a tekintetét —, „tulajdonképpen nem tartozik az én hatáskörömbe. Lakásról mindekelőtt annak a munkaszervezetnek kellene gondoskodnia számodra, ahol alkalmazásban vagy. Hol dolgozol te tulajdonképpen?” Čaković — kissé kellemetlenül — megnevezte az Igazgatóságot, de rögtön meg is jegyezte — határozottan összeszorítva ajkát —, hogy onnan nem remélhet semmit, mégpedig azért, mert a Kenderfeldolgozó Ipari Igazgatóság tisztviselőinek körében a lakáskérdés megoldott, senki sem állt elő hasonló kérelemmel, ennél fogva ő sem kívánna kivétel lenni semmi áron. „Akkor” — nyújtotta meg a szót Milin, s felhőrpintve maradék kávéját cigarettára gyújtott, közben Čakovićot is megkínálta. — „Akkor van még egy lehetőség; itt vannak a káderlakások, amelyeket a község a saját tisztviselői számára vásárol; azok számára, akiket érdeke megtartani, vagy ha másutt vannak alkalmazásban, megnyerni őket a maguk számára. Tíz ilyen lakásunk épül most a Heréskertben, egy háromszobás lakást talán ki lehetne ott szorítani a számodra.” Kérdően Čakovićra nézett, majd egyszerre döntött: „Legjobb lesz, ha most rögtön megnézzük.” Átvetvén a kezét a fotelen az íróasztalhoz nyúlt, felemelte a telefonkagylót, s megnevezte a titkárnőnek azt a tisztviselőt, akinek irodájába kell jönnie a káderlakások listájával. Aztán Čaković felé fordult, s hirtelen eltűnt arcáról a hivatalos arckifejezés. „Voltaképpen furcsa, hogy közelebről csak most ismerkedtünk meg, éppen ilyen alkalmából. Tudsz te arról, hogy annak idején a megboldogult Gruja sokat mesélt nekem rólad?” S amikor Čaković meglepetten felhúzta szemöldökét, emlékező mosollyal még hozzátette: „Igen, amennyire vissza tudok emlékezni, bizonyos szempontból eszményképe voltál. Te ezt nem tudod?”

„Nem” — ismerte be Čaković. „Igen, igen” — próbálta meggyőzni az elnök, újra a fotel karfájára helyezve kezét, s szinte gyendégen nézett Čakovićra. „Azt mondta rólad, hogy te igazi bolsevik vagy, a mi Pávle Korcsaginunk.” A saját szavai fölött érzett szórakozott csodálkozással széles mosolyra húzódott az ajka, két lebiggyedt szája szöglete is kisimult ekkor. „Nagy idők voltak azok, hát nem?” Kopogás hallatszott, s arcáról egy pillanat alatt leolvadt a mosoly, átadván helyét a várakozás kifejezésének. Fialat, de kopaszodó ember lépett be, szemén vastag üvegű gyógyszerüveg; kezében nyalábnyi iratköteget hozott. „Jöjjön, Krasojević” — hívta oda Milin. — „Ismerkedjen meg Branko Čaković elvtárrsal a Kenderfeldolgozó Ipari Igazgatóságról.” Megvárta, míg a két egymás előtt ismeretlen ember lekezel, majd könnyedén odaszólt: „Most pedig lássuk az ön iratgyűjtőjét. Akad-e még valami szabad háromszobás lakás?” Széttértették a papírokat, Milin ült, Krasojević pedig állt, és az asztal fölé hajolva ujjal huzgáltak alá és mormoltak valami családneveket, miközben Čaković szégyenkezve azon igyekezett, hogy ne nézzen és hallgasson oda; inkább az ablak felé fordult. „Akkor” — mondta az elnök végül — „ez lenne az” —, s mutatóujjával a papirosra ütött. — „Írjad fel kérlek, Branko.” S mivel Čaković mindhiába tapogatta a zsebeit, az elnök oldalra fordította a fejét, az íróasztala felé. — „Ott van, ni, Krasojević.” A tisztviselő az asztal felé iramodott, odahozta az asztalról a jegyzetkönyvet és a golyóstollat, s Čaković, az elnök tollbamondása szerint feljegyzett egy címet, egy épület nevét, amely csupa betűből és számból állt, majd az emeletet és a lakás számát. „Elmehet” — nyújtotta Milin Krasojević felé a lapozástól széthullott iratokat, amelyeket aztán a távozó tisztviselőnek két marokra fogva kellett beesett melléhez szorítania. Magukra maradtak. „Nézd meg a lakást, s aztán jelentkezz, hogy megküldhessük a végzést.” Čaković felugrott, s az ekkora mértékű előzékenységtől megindítatva mormolta: „Köszönöm neked. Igazi elvtárs vagy, ehhez nem fér kétség.” „Ez a legkevesebb, amit én tehetek” — válaszolta Milin szívélyesen mosolyogva, már-már meghatódva. — „Gruja elvtársai az én elvtársaim is, ezt jegyezd meg!” Jelentőségteljesen meg rázta a kezét, s kikísérte a tapétázott ajtóig.

Čaković még ugyanaznap délután elindult feleségével, hogy megnézzék a lakást. Gyalog indultak el, mivel szép idő volt — szeptember dereka —, Čakovićné új felöltőjében volt, s úgy tűnt, hogy felújítják közös sétáik hagyományát, amelyet már régóta

mellőztek. Az asszony útközben Jasna betegségéről beszélt, mivel éppen azokban a napokban, az orvosi vizsgálatok során, felmerült annak valószínűsége, hogy az ízületi gyulladás esetleg átterjed a lány szívére is; a kardiogramok ugyanis eléggé nyugtalanító adatokat mutattak. A küszöbönálló változások következtében azonban az asszony hajlott a reményre, hogy az idejekorán meginduló gyógykezelés elhárítja az új veszélyt. Később, ahogy távolodtak a várostól, az asszony érezte, hogy elfárad; talán azért, mert türelmetlenségük folytán túl gyorsan lépkedtek, vagy azért, mert túl melegen öltözött fel. Amikor az építkezéshez értek, amely a vasúti vágányok felé nyílt a parlagon, az asszony félénken körül nézett. „Nem gondolod, hogy ez azért mégis túlságosan messze van? Hogy fog majd Jasnácska mindennap iskolába menni?” „Mint a többiek, buszon” — vetette oda Čaković.

Átvergődtek a homokhalmokon és a horpadt, szétdobált vashordókon, meglelték a bejáratot, beléptek a körülfalazott félhomályba, s aztán itt váratlanul — bár erre tulajdonképpen számíthattak — az űrbe ütköztek, egy kócos, idősebb emberbe, aki valamit nyámmogott. Az űr szemmel láthatóan hozzászólt a hasonló látogatásokhoz, mert a gyanakvás jele nélkül egyszerűen megkérdezte, hogy melyik lakást kívánják megtekinteni, s amikor megtudta, felvezette őket a homokkal és mésszel telehullatott lépcsőknön. A 23-as lakás a harmadik emeleten volt, minden ajtaja tárva-nyitva, a falak már kifestve, a friss sárga parkett már lerakva, az ablakok helyén azonban még keretbe foglalt öresség tátongott. Čaković megállt a legközelebbi ablak előtt, végigtekintett a homokmezőn, amelynek végén sötét vonalként rajzolódott ki a vasúti töltés, erre az űr a másik szobába hívta át, s megmutatta neki az erkélyt is, amely ugyanarra az oldalra szolgált. Mindhárman kiléptek az erkélyre, és beszívták a friss levegőt. Čakovićné megcsodálta az eget, amely a maga végtelenségében, valahol a láthatár szélén, már kora esti bíborba ment át, szót váltottak a friss, füsttől szennyezetlen levegőről, s annak valószínűségéről, hogy a leendő épületek közti üres teret parkosítják, majd visszatértek, hogy megnézzék a szobákat. Három szoba volt, de mindhárom kicsi; még az addigi lakásuk szobáinál is kisebbek, ami azonban Čakovićnét különösképpen aggodalomra készítette: hiába kereste az éléskamrát. „Ma már mindenki a hűtőszekrényben tartja a kosztot” — kapcsolódott be az asszony csalódásába könnyedén az űr, véleményét — nem túl nagy meggyőződéssel — Čaković is támogatta. Elbeszélgettek még

az épület befejezésének határidejéről — az őt elárulta, hogy a határidőket már rég túllépték, s minden a villanszerelési munkálatoktól függ, mert ezek késnek, ám minden bizonynal legfeljebb egy hónapon belül behozzák a késést —, aztán Čakoviček távoztak.

Otthon azonban — haza már buszon mentek, a végállomásról, amelyet jó messze találtak meg az építkezéstől — az asszony Jasna kíváncsi kérdésére, hogy milyen a lakás, így foglalta össze ítéletét: „A lakás talán rendben is lenne, de szörnyen messze van, kislányom.” S mondatát majdnem reménytelen sóhajtással kísérte.

Čaković mindezt a saját — szomszéd — szobájából hallotta, amelynek ajtaja ezúttal, a közös vállalkozás egymáshoz közelítésének jeleként, félig nyitva maradt. Megmerevedett abban a félmozdulatban, amellyel cipőjét szándékozott levetni, hogy papucsát felhúzza, s aztán így is maradt ülve néhány pillanatig a heverőn. Ez idő alatt hallotta amint felesége ecseteli a félreeső helyet, ahol jártak — „még busz sem jár odáig, gyalogolni kell” — mondta. Čaković oda szeretett volna kiáltani az asszonynak és lányának, hogy a járatot minden bizonynal meg fogják hosszabítani az új épületekig, de érezte, hogy elkeseredése jóval meghaladja az ilyen piciny véleménykülönbséget. A férfit az sértette elsősorban, hogy az asszony úgy beszél erről az új lakásról, mint valami kedv szerint választható lehetőségről, amelyet főként ő ítél meg, s amelyet vagy elfogadnak vagy pedig visszautasítanak; közben nem törődött azzal — mintha megfeledezett volna róla —, hogy férje e választás lehetőségéhez büszkeségének feláldozásával jutott, egész tekintélyét kockára vetve, úgyszólván egy lapra téve fel életének egész értelmét. Čakovićnak hízelgett, hogy az elnök gyorsan teljesítette a kérést, de a látogatás mégis sebeket hagyott egész lényén: eszébe jutott a várakozás az elnöki iroda előszobájában, hajlongása és nevetgélése az elnök előtt, aggódással teljes megalázkodása kérésének elbádosása közben, majd a köszönetmondás, amikor távozott; jól emlékezett az elnöki iroda meleg pompájára, az irodára, ahol feleket fogadnak és kegyet gyakorolnak, ahol döntések születnek; az irodára, amelyek közelében reménytől borzongó kérelmezők gyülekeznek; az irodára, amely annyira különbözött a saját hivatalától, hiszen az övétől már senki nem várt semmit; s eszébe jutott végül a saját gondolata, amely befejezetlen maradt az elnökkel való találkozás közben, de amely most nyersen öltött formát: tulajdonképpen őt illetné, hogy döntéshozó joga legyen, a fiatalabb és érdemtelenebb Stanoje Milin he-

lyett, s tulajdonképpen Milinnek és a hozzá hasonlóknak kellene hozzá járulniuk kérelmeikkel. De lefojtotta magában a gondolatot, szinte összeroppantotta fogával, feláldozván felesége és lánya igényeinek oltárán, ezek viszont e nehéz áldozathozatalt semmibe veszik, személyként kezelik, forgatják, mint egy ki tudja, honnan elővett tárgyat, amint ő is ezt a régi házipapucst: a kezében tartja, s nem tud dönteni, felhúzza-e a lábára vagy pedig a sarokba vesse.

A nézeteltérés teljes volt, s tulajdonképpen magába foglalta a férj és feleség ellenségeskedésének lényegét. Čaković az asszonyt az ellenállások leküzdésével általa is épített új, háború utáni társadalmi rend iránti lelkesedése koronájaként vette feleségül, az asszony azonban szinte rögtön eltávolodott ettől az eszménytől. Valamikor az asszony szelídsége lelkesítette fel — a nagydarab lány szelídsége, akit, alighogy megszerezte tanítónői oklevelét, városból falura küldtek, hogy neveljen és oktasson, ugyanoda, ahol Čaković erélyesen hadakozott az új, igazságos és munkás viszonyokért —, s akkor úgy tűnt neki, hogy a tanítónő viszonozza lelkesedését, ezt azzal a szándékával mutatva ki, hogy gondolkodás nélkül hajlandó volt hozzá feleségül menni. Amikor azonban elmúltak az első megpróbáltatások — igen, a kísértésszerű megpróbáltatások; mint ha ezek hatottak volna a fiatalasszonyra, hogy egyenes ember maradjon: a falusi albéletti szobák, ahol egymástól külön laktak és a kocsutak porától lepetten, s a tél hidegétől összefagyva látogatták egymást; mindkettőjük megerőltető munkája, a férfi politikai bukása —, amikor azután őt Újvidékre helyezték, s a fiatalasszonyt is magával hozta, állást szerezve számára, nem sokkal később pedig lakást is — az asszony megváltozott. A város volt tulajdonképpen az ő igazi közege — verbászi tisztviselőlány volt —, s hogy újra városba került, lepergett róla mindaz az elsődleges áldozatkészség, amelyről megállapíthatta magában, hogy hamis máz, aztán lassan betokosodott a saját, puhányra valló előnyjogaiba. Pedagógusi hivatását elhanyagolta, mindössze a fizetésért előírt kötelezettségeinek tett eleget, de az órák megtartása után is kimerülten és elégedetlenül ment haza: panaszkodott az értekezletekre és a megbízatásokra, túl sok időt töltött el önmaga és a lakás szépítgetésével, mindenféle krémeket használt, délutánjait a varrónőjénél töltötte, csipkéket és fodrokat rakott az ablakokra, hosszan belefeledkezett a főzésbe, és szenvedélyes olvasójává vált a városi újságosbódék képes magazinjainak. Amikor a gyerekek születtek,

már túlságosan nagy volt a fáziseltolódás beidegződött, kényelmes szokásai és a megerőltető, immáron annyi teendővel is tetőzött kötelességek között; szűkölt és vesződött a gondokkal, feledékeny-nyé vált, és sok mindent elhanyagolt, s amikor aztán lánya, Jasna megbetegedett, egyszerűen mindent eldobott magától, hogy teljes lényével lánya ápolásának szentelhesse magát. A maga és a lánya ápolásának — állapította meg Čaković, aki nem tévesztette szem elől, hogy az asszony — a lánya mellett — egyfajta sötét szenvedéllyel önmagát is egyre inkább belerántotta a féllálomszerű, szinte öntudatlan tengődésbe, amely már csak az egészséges és a kényelem körüli gondokra korlátozódott. Nem ért fel férjéhez, hogy vele együtt részese legyen törekvéseinek, s vele együtt ossza az életre vonatkozó kiélezett és megalkuvás nélküli álláspontját. Egyre inkább eltávolodtak egymástól, egyre ritkább indokát keresve a beszélgetésnek, hiszen beszélgetéseik rögtön megfeneklettek a veszekedés ingoványában; egyre kisebb körre korlátozták az egymás közti érintkezést, amelyet valamiféle hallgatólagos megállapodás értelmében alakítottak ki több száz összetűzés során; a legszükségesebb kapcsolatot tartották csak, az is egyre ritkábbá vált. Čaković a feleségét már régóta idegennek tartotta, akit azonban el kell viselnie maga mellett, mert vele együtt teremtette meg a közös otthon és családot; ez az állapot felelősségre kötelezte felesége iránt.

Az új lakás körüli nézeteltérést újabb okként fogta fel, hogy feleségétől a nemtetszés jeleként még inkább távol tartsa magát, éppen ezért a következő pár napot sértődött hallgatással töltötte, tartózkodva a téma említésétől. A kérdést azonban nem lehetett agyonhallgatni, ott lebegett, a levegőben, s két oknál fogva is sürgős volt megoldása: igaz, nem kis ellenkezéssel, de ő maga is belátta, hogy most mutatkozik a kiváló alkalom, hogy lakásukat nagyobbra cseréljék el, s már maga is elárulta várákozását, másrészt pedig a községi elnöktől kikényszerítette a megoldást, a javaslatot. S erre a javaslatra válaszolni kellett, ez most már kötelesség volt. Éppen ezért, amikor lecsillapodott, még egyszer beszélt az asszonnyal. „Figyelj ide” — mondta neki, megállítva a szobájában, amikor egy nyaláb frissen mosott fehérneműt vitt át — a férj megismerte Jasna fehérneműjét — a másik szobába. — „Akkor mit válaszoljak az elnöknek: akarjuk mi azt a lakást vagy nem?” Az asszony megállt a nyaláb fehérneművel, és szórakozott tekintettel ránézett. „Hát, magam sem tudom. Messze van. Ha egy

ilyen lakás lenne a központban...” „De nincs a központban” — szakította félbe a mondatot a férj —, „a központban nem építenek.” „De építenek, bizony építenek” — mondta az asszony felélenkülve. — „Csak körül kell egy kicsit nézni.” Majd az ajtó felé sietett, de még visszaszólt: „Forró a vasaló, Jasnáccka pedig várja, hogy felöltözhessen.”

Bár dühös volt felesége nem várt határozatlansága, már-már közbössége miatt, úgy érezte: az asszony lefegyverezte, elragadta tőle az okot arra, hogy rámenősebben viselkedjen; aztán pedig felesége szavai után új bizonytalanság lett úrrá rajta: épülnek-e valóban lakások a városközpontban? Nem tudott egyetlen ilyen építkezésről sem, mivel nem érdeklődött eddig irántuk, de amint visszapergette lelki szemei előtt az otthonától való hosszú távollétei idején látottakat, eszébe jutott, hogy itt-ott, a régi városrészben is, s nem messze a lakásától is, látott néhány építkezést, beszorítva a szinte már kibuggyanó földszintes és egyemeletes épületek közé; nem tartotta azonban soha szükségesnek, hogy megjegyyezze őket, és nem is érdeklődte meg soha, vajon lakóépületekről van-e szó. Arra gondolt, talán alkalmas lenne most az elmulasztottakat pótolni, de rögtön el is utasította magát a gondolatot, hisz jogtalanul kellene cementeszsákok és téglarakások között átpréselődnie, s tárgyalnia kellene az örökkel, akiket tulajdonképpen félre kellene vezetnie. Egyenes természete arra ösztönözte, hogy oda menjen el ismét, ahol nyíltan és alaposan meg lehet a dolgokat beszélni: a községbe. Hogy azonban ne jelenjen meg az elnök előtt pusztán feltételezéssel, kigondolta, hogy előbb ahhoz a tisztviselőhöz fordul, akinek hatáskörébe a káderlakások tartoznak, s akinek nevére — Krasojevićnek hívták — szerencsére még emlékezett. Megkereste, és meg is találta a község hivatali épületének második emeletén, kérdészködés közben csodálkozással tudta meg, hogy ez a fiatalember nem írnok, s nem is technikus, hanem egy szervezési osztály vezetője; megállt előtte s egyszerűen előadta neki megváltoztatott óhaját. „A központban?” — rántotta össze Krasojević keskeny, kicserepesedett ajkát. Íróasztalán hatalmas aktahalmazok álltak, s ettől sokkal kevésbé hatott ügyefogyottnak és szolgálatkésznek, mint az első találkozás alkalmával. — „Hát, igaz, építkeznek a központban is, de keveset. Nos, ön a Majevicai utcában lakik, nemde? Önök mögött, a Vajdasági brigádok utcájában most építünk egy ötemeletes épületet. Az elnök is ott kap lakást”. Čaković elgondolkozott, és most valóban eszébe jutott, hogy la-

kásától két utcával arrébb, a park felé menet, valamilyen építkezés folyik. Rövidesen el is köszönt a tisztviselőtől. Hazafelé tartva kicsit irányt változtatott, s jól megnézte magának az épületet: már a lapos tető is rajta volt, s alig volt közelebb a befejezéshez, mint az az épület, amelyet feleségével megnézett a távoli Heréskertben: ez az épület azonban valahogy tágasabbnak látszott, alaposabb kivitelezésűnek, s hosszú körerkélyek látszottak rajta az ablakok előtt. „Hát ez valóban szép lenne” — gondolta, s abban a pillanatban kész volt megbocsátani a feleségének, hogy olyan válogatós.

Két nappal később, miután, belső kétségeit sikerült legyőznie, újra meglátogatta az elnököt, aki szépen fogadta, és a fotelbe ültette. De amint megemlítette a Vajdasági brigádok utcájában levő épületet, mint lehetséges megoldást, Milin elkomorodott. „Az nem neked való” — mondta gondolkodás nélkül —, „azok a lakások túlságosan drágák.” Čaković azonban nem felejtette el Krasojević megjegyzését, s nem sokon múltott, hogy oda nem mondta Milinnek: „És a te számodra nem túl drága?” Az utolsó pillanatban azonban eszébe jutott, hogy egy szinte azonos kihívás, amelyet két hónappal azelőtt Turinskinak mondott oda, idő előtti nyugdíjaztatásába került, ezért csak ennyit mondott: „Én pedig azt hallottam, hogy ott kapnak lakást éppen egyes emberek a községből.” Az elnök kelleetlenül nézett végig rajta: „Tényleg? Én erről semmit sem tudok.” Aztán összeszedte magát, és színlelt határozottsággal hozzátette: „Mindenesetre ott már szabad lakás nincs.” Néhány pillanatig egymást nézték; Čaković az elnök tettetett arckifejezésén látta, hogy hazudik, de most sokkal világosabban érezte, hogy nincs joga, mint Turinskiével szemben, arcában vágnia a saját meggyőződését, lévén, hogy ezúttal ő a kérelmező, mégpedig olyan, akinek joga sincs a kérelmére, mert maga is kivétel akar lenni. Olyasmibe keveredett tehát, amit különben nem engedhetett meg magának, s ez fölkaparta; arra készült, hogy fölkel és távozik. Milin azonban szemmel láthatóan észrevette szándékát izmainak könnyű mozdulatából, áthajolt foteljén, és kezét Čaković karjára téve odaszólt: „Várj, tesvér, emberek vagyunk, gondolkozzunk.” Megenyhült, kérő tekintete Čaković arcán függött. „Azt mondd, hogy neked a Heréskert túlságosan messze van. Lehet, hogy igazad van. Betegek számára az tényleg nem megoldás. Én pedig, testvér, hidd el, segíteni akarok neked!” — kiáltott fel egyszer csak saját segíteni akarásától felindulva, majd egy pillanatra elgondol-

kozott. — „Most jut eszembe, van itt a központban egy lakás, ugyancsak háromszobás, egy nyugdíjas tanárnő ül benne, egymaga, s nem jár neki ekkora lakás. Mi a lakást felajánlottuk a bíróság elnökének, ő azonban elutasította, érted, kellemetlen lenne neki, hogy éppen ő kapja meg, mivel ezzel az öregasszonnyal pereskedünk. Számodra azonban eszményi megoldás lenne. Úgy bizony, mintha a számodra teremteték volna, hidd el nekem.” S meleg tenyerével még jobban megszorította Čaković karját. — „Mindjárt elintézem neked ezt az ügyet.” Sokkal élénkebben kelt fel, mint általában szokott, a telefonhoz lépett, és feltárcsázott egy számot: „Mondja, Krasojević: mi a címe annak a lakásnak, amelynek ügyében pereskedünk? Aha. Írjad csak föl!” — intett Čakovićnak, aki megint nem talált magának ceruzát, ezért ő maga, látván látogatója készületlenségét, felírt valamit egy cédulára. Aztán letette a kagylót, s átadta Čakovićnak a papírt. „Menj el, és nézzed meg Biztosan megfelel neked.” S a megkönnyebbülés sóhajával kísérté ki az ajtóig.

(Befejezés a következő számban)

JUNG Károly fordítása